וְכֵן וֶה – השליח ששכר את הפועלים, אינו עובר ב'בל תלין', כיון שהאיסור הוא 'לא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר', ולא שייכת בשליח האזהרה שלא להלין 'פעולת שכירו', לְפִי שֶׁאֵין 'פְּעוּלָתוֹ' [–שכר הפועל] אֲצָלוֹ, כלומר, לא מוטל עליו לשלם לו, וממילא אין זה נחשב שהוא מַלִּין את שכר השכיר בידו, ואינו בכלל איסור זה.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא. שואלת הגמרא: דין זה ששניהם אינם עוברים בבל תלין, הֵיכִי דָּמֵי, אִי באופן דְּאָמַר לְהוּ השליח לפועלים 'שְׂכַרְכֶם עָלַי', אם כן קשה מדוע אינו עובר ב'בל תלין', הרי מאחר שאמר 'שכרכם עלי' שְׂכָרוֹ של הפועל עָלָיו הוּא מוטל, ובעל הבית נפטר מחובת התשלום, וכשאינו משלמו הרי הוא מַלִּין את פעולת השכיר אצלו. ומוכיחה זאת הגמרא: דְּתַנְיָא, הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, ואמר לו שהוא שוכרו לַעֲשׂוֹת מלאכה בְּשֶׁלּוֹ – בשל השוכר, וְהֶרְאָהוּ השוכר שיעשה מלאכה בְּשֶׁל חֲבֵירוֹ, הדין הוא שנוֹתֵן לוֹ השוכר את שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם – כפי שסיכמו ביניהם בתחילה, וְחוֹזֵר השוכר וְנוֹטֵל מִבֵּעַל הַבַּיִת שנעשתה אצלו המלאכה את דמי מַה שֶּׁהֶחֱנָה אוֹתוֹ על ידי עבודת הפועל. ומבואר בברייתא שאם שכר אדם פועל על דעת כן שהוא ישלם לו, חייב לשלם לו אף אם אמר לו לעשות מלאכה בשל חבירו.

משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא – אכן לא הוצרכה הברייתא לומר דין זה אלא באופן דְּאָמַר לְהוּ השוכר לפועלים 'שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת', ובזה אמרה הברייתא ששניהם אינם עוברים בבל תלין.

הגמרא מביאה את מנהגם של האמוראים שחששו שמא יכשלו באיסור: יְהוּדָה בַּר מְרֵימָר הוצרך לשכור פועלים, וחשש שבזמן שיצטרך לשלם להם יהיה טרוד במלאכה אחרת, ויעבור באיסור, ולכן לא שכרם בעצמו, אלא אָמַר לֵיהּ לְשַׁמָּעְיָה [–לשמשו], זִיל אֲגִיר – צא ושכור לִי פּוֹעֲלִים, וְאֵיתָא לְהוּ – אמור להם 'שְׂכַרְכֶם עַל בַּעַל הַבַּיִת', ובאופן זה אף השמש לא יעבור איסור אם לא ישלם להם בזמן, וכמו שביארה הגמרא שבאופן זה שניהם אינם עוברים על בל תלין. וכן מְרֵימָר וּמַר זוּטְרָא, אָגְרֵי לַהֲדָדֵי – היו שוכרים זה לזה, כלומר, כשאחד מהם נצרך לשכור פועלים, לא היה שוכרם בעצמו, אלא חבירו היה שוכרם עבורו, כדי שלא יעברו באיסור.

הגמרא מביאה אופן נוסף שאין עוברים בו ב'בל תלין': אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, הָנֵי שׁוּקָאֵי דְּסוּרָא – אותם אנשי העיר 'סורא' שפרנסתם תלויה ביום השוק, וידוע שעד אותו יום אין להם מעות, אם שכרו פועלים קודם יום השוק, אף אם התאחרו מלשלם את שכר הפועלים בזמן לֹא עָבְרֵי מִשּׁוּם בַּל תָּלִין, כיון שמְּיַדַּע יָדְעִי – ידעו הפועלים מתחילה שבעלי הבתים לא ישלמו להם בזמן, משום דְּעַל יוֹמָא דְּשׁוּקָא מְמִיכֵי – שהרי בעלי הבתים סומכים על מה שירויחו ביום השוק, וממעות אלה בדעתם לשלם לפועלים, ועד אז אין מעות מצויות ברשותם וכיון שידעו זאת מחלו על התשלום עד יום השוק, ואף אם יש ביד בעלי הבתים מעות לשלם קודם יום השוק, פטורים מלשלם. ואף אם אינם משלמים לאחר יום השוק אינם עוברים בבל תלין, כיון שרק בבובר ראשון עוברים על איסור זה, כמבואר לעיל (קי:), ובוקר ראשון כבר עבר עליהם בהיתר.

מסיים רבה בר רב הונא: אֲבָל מְשׁוּם איסור 'לַל תַּשְׁהֵא' שגזרו חכמים, וַדַּאי עוֹבֵר אם לא יתן לפועל את שכרו אחרי יום השוק:

שנינו במשנה: שְׂכַר שָׁעוֹת, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם:

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים האם יש חילוק בין שכיר שעות ביום לשכיר שעות בלילה, ומבארת את המשנה לדבריהם: אָמַר רַב, שְׂכַר שָׁעוֹת דַּיּוֹם, ששכירותו מסתיימת קודם שקיעת החמה, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם – מזמן סיום מלאכתו ועד שקיעת החמה, ולאחר מכן עובר עליו. וְשָׂכַר שָׁעוֹת דְּלֵילְיָא, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה – מזמן סיום מלאכתו ועד הבוקר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שְׂכַר שָׁעוֹת דְּיוֹם, גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, ובזה אינו חולק על רב, וְאילו שְׂכַר שָׁעוֹת דְּלֵילְיָא, גּוֹבֶה את שכרו כָּל הַלַּיְלָה וְגם כָּל הַיּוֹם שאחריו עד שקיעת החמה, כיון שבענין התשלום היום הולך אחר הלילה, ונחשבים לגבי תשלום השכר כזמן אחד.

הגמרא מקשה ממשנתינו על דעת רב: תְּנַן במשנתינו, 'שְׂכַר שָׁעוֹת גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם', ובשלמא שמואל יבאר שמדובר בשכיר שעות דלילה, שגובה כל היום וכל הלילה, אך זו תְּיוּבְתָּא דְּרַב, שהרי לדבריו אין שכיר שעות שגובה גם כל היום וגם כל הלילה. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב בביאור המשנה, שלא מדובר באופן אחד, אלא לְצַדְדִין קָתָנֵי – המשנה עוסקת בשני אופני השכירות, וכוונתה בלשון 'שכיר שעות גובה כל היום וכל הלילה', ששכיר שעות גובה או כל היום או כל הלילה, כלומר, שְׂכַר שָׁעוֹת דְּיוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְשָׂכַר שָׁעוֹת דְּלֵילְיָא גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה.

הגמרא מוסיפה להקשות על רב: תְּנַן במשנתינו, הָיָה שָׂכִיר שָׁבָּת [–שבוע ימים], שָׂכִיר חֹדֶשׁ, שָׂכִיר שָׁנָה, שָׂכִיר שָׁבוּעַ [–שבע שנים], זמן תשלום שכרו תלוי בזמן סיום מלאכתו, אם יוֹצֵא – מסיים מלאכתו בַּיּוֹם, גּוֹבֶה כָּל אותו הַיּוֹם, מעת סיום שכירותו ועד שקיעת החמה, ואם יוֹצֵא בַּלַּיְלָה, גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְגם כָּל הַיּוֹם שאחריו עד השקיעה. וכיון שמבואר במשנה שבשכירות ממושכת שהסתיימה בתוך הלילה גובה את שכרו בלילה וביום, נוכל ללמוד שגם בשכירות שעות שהסתיימה באמצע הלילה הדין כן, וגובה כל הלילה וכל היום, ושלא כדברי רב.

הגמרא מבארת שאכן מהמשנה מבואר שלא כדברי רב, אך כבר נחלקו בזה תנאים. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב, שאמנם דברי המשנה כאן אינם כדבריו, אך תַּנָּאֵי הִיא – כבר נחלקו תנאים בדין זה, ויש תנא החולק על משנתינו, ורב סובר כמותו. מביאה הגמרא את המחלוקת: דְּתַנְיָא בברייתא, שָׂכִיר שָׁעוֹת דְּיוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְשָׂכִיר שָׁעוֹת דְּלֵילְיָא גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שָׂכִיר שָׁעוֹת דְּיוֹם גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, אבל שָׂכִיר שָׁעוֹת דְּלֵילְיָא גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה וְכָל הַיּוֹם. והסיפא של משנתינו נשנתה כדעת רבי שמעון, וכמותו סובר שמואל, אך רב סובר כרבי יהודה ששכיר שעות בלילה גובה רק כל הלילה.

אגב שהובאה הברייתא להשמיענו את מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, מביאה הגמרא את המשך דברי הברייתא. אומרת הברייתא: מֵאַיִן אָמְרוּ – מאחר שאמרנו שאפילו בשכיר שעות עוברים על איסור, אם כן ודאי שבְּכָל מיני שכירות שבעולם יהא הַפּוֹשֵׁט שְׂכַר שָׂכִיר עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת [–לאוין] הַלָּלוּ, וְכן עובר באיסור עֲשֵׂה, ואלו הן: א.מ שׁוּם 'לַל תַּעֲשׂוֹק אֶת רֵעֲךָ', ב.וּ מְשׁוּם 'לַל תְּגַזּוֹל', ג.וּמְשׁוּם 'לַל תַּעֲשׂוֹק שָׂכִיר עָנִי', ד.וּ מְשׁוּם 'לַל תָּלִין', ה.וּ מְשׁוּם 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ', וזהו איסור 'עשה', ו.וּ מְשׁוּם 'לֹא תָבֹא עָלָיו הַשָּׁמֶשׁ'.

הגמרא מבררת האם עוברים על כל האיסורים בכל פעם, כפשטות לשון הברייתא. שואלת הגמרא: כיצד יתכן שבמעשה אחד של עיכוב השכר יעבור האדם על כל האיסורים האלה, והרי איסורים אלו נאמרו בלפי אופנים שונים של שכירות, וְהָנֵי דְּאִיכָּא בַּיְמָא – אותם איסורי תורה שנכתבו לגבי שכיר יום, לֵיכָּא בְּלֵילְיָא – לא נאמרו בשכיר לילה, וכן האיסורים דְּאִיכָּא בְּלֵילְיָא לֵיכָּא בַּיְמָא, וכיצד יתכן שיעבור אדם על כל האיסורים יחד.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, אכן אין עוברים על כל האיסורים האלו יחד, אלא כוונת התנא לשֵׁם שְׂכִירוּת בְּעָלְמָא – שכל האיסורים האלו נאמרו בתורה בענין שכר שכיר, אמנם על חלק מהם עוברים רק בשכיר יום ועל אחרים עוברים רק בשכיר לילה.

הגמרא מבררת את החילוק בין 'לא תעשוק' לבין 'לא תגזול', שהוזכרו בברייתא. שואלת הגמרא: אֵיזֶה הוּא 'עוֹשֶׁק' שנאמר לגבי שכר שכיר, שעוברים עליו ב'לא תעשוק', וְאֵיזֶהוּ 'גָּזֵל' שנאמר שם, שעוברים עליו ב'לא תגזול', והרי לכאורה ענינם אחד, שאינו משלם לשכירו.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, כשאומר בעל הבית לשכירו התובע את שכרו, לֵךְ וְשׁוּב, כלומר, דוחהו בדברים אך בדעתו לשלם לו בסוף, זֶה הוּא עוֹשֶׁק. ואילו כשאומר לשכיר אכן יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי ממון שעלי לשלם לך, וְאולם אֵינִי נוֹתֵן לְךָ, זֶה הוּא גָּזֵל, שבכך שהוא מונע ממנו לגמרי את התשלום הוא דומה לגזל שנוטל מהשני דבר השייך לו.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת, איך אפשר לפרש ש'עושק' [61–120]

המשך בעמוד רכב

הוא כשמודה בחיובו ודוחהו בדברים, לשלם לו בזמן אחר, והרי דין זה של ה׳עושק׳ את חבירו הוזכר בתורה גם לגבי חיוב קרבן שבועת שקר, שנאמר (ויקרא ה כא) ״נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ״, ויש לברר את סיום הפסוק, **אֵיזֶהוּ** ״**עוֹשֶׁק**״ **זֶה שֶׁחִיְּיבָה עָלָיו תּוֹרָה קָרְבָּן** שבועה, בודאי הוא **דִּימְיָא** דשבועת הַפִּקָּדוֹן שהוזכרה בפסוק, ובפקדון הרי מדובר באופן **דְּקָא כָּפַר לֵיהּ מְמוֹנָא**, שנאמר ״וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן״, והיינו הכחשה וכפירה בעיקר החיוב, שכלל לא קיבל את הפקדון או שכבר החזירו, והוא הדין בעושק מדובר שהכחיש לגמרי את חיובו. וכשם שלענין קרבן שבועה פירושו של עושק הוא שכפר וטען שאינו חייב כלל, כך יש לפרש את הלאו של ״לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר״ שהוא כופר בעיקר חיובו, ולא שאומר רק ״לך ושוב״ כדי לדחות את מועד הפרעון.

רב ששת מבאר באופן אחר מהו ״לא תעשוק״ שנאמר לגבי שכר שכיר: **אֶלָּא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, בעל הבית האומר לשכירו התובע את שכרו ״**נְתַתִּיו לְךָ**, **זֶהוּ עוֹשֶׁק**, שהרי כפר בחיוב הממון, ואם אומר לו ״**יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי** ממון שעלי לשלם לך, **וְאֵינִי נוֹתֵן לְךָ**, **זֶה הוּא גָּזֵל**, כי אמנם אינו כופר בחיובו, אך מכל מקום מסרב לשלם לו ומעכב בידו את ממון חבירו.

הגמרא מקשה על רב ששת: **מַתְקִיף לָהּ אַבָּיֵי**, כיצד אפשר לפרש ש׳לא תגזול׳ שנאמר בשכר שכיר הוא באומר ״יש לך בידי ואיני נותן לך״, והרי בפרשת קרבן שבועה מוזכר גם גזל, וכמו שדימה רב ששת את ה׳עושק׳ האמור שם לפקדון, כך יש לדמות את הגזל האמור שם לפקדון, ולפרש כך, **אֵיזֶה הוּא גָּזֵל שֶׁחִיְּיבָה עָלָיו תּוֹרָה קָרְבָּן** שבועה, **דִּימְיָא דְּפִקָּדוֹן בְּעֵינָן**, **דְּקָא כָּפַר לֵיהּ מְמוֹנָא** וטוען שאינו חייב כלל, וכך יש לפרש ׳גזל׳ האמור בשכר שכיר, שהוא בטוען אינו חייב, ולא באומר ״יש לך בידי ואיני נותן לך״, כמו שפירש רב ששת.

אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, בין ב׳עושק׳ ובין ב׳גזל׳ מכחיש בעל הבית את חיובו, ובדומה לפקדון שנאמרה בו הכחשה, וכשבעל הבית אומר לשכירו ״**לֹא שָׂכַרְתִּיךָ מֵעוֹלָם**, **זֶה הוּא עוֹשֶׁק**, כיון שהוא כופר בעיקר התחייבותו, וכשמודה ששכרו ואומר לו ״**נְתַתִּיו לְךָ**, **זֶה הוּא גָּזֵל**, שמודה שהתחייב לו ממון, וגוזלו ממנו בטענה שכבר מלתת לו שלם לו.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רב ששת, שחלק על רב חסדא בפירוש ״עושק״, והודה לו לגבי ׳גזל׳. **מקשה הגמרא: וְלַרַב שֵׁשֶׁת, מַאי שְׁנָא** ״**עוֹשֶׁק**״ **דְּכָשָׁיֵא לֵיהּ** – מדוע לגבי עושק הקשה שאין לפרשו באופן של ״לך ושוב״ מחמת שאין זה דומה לכופר בפקדון, **וּמַאי שְׁנָא** ״**גָּזֵל**״ שביאר רב חסדא שזהו ״יש לך בידי ואיני נותן לך״, **דְּלָא כָּשָׁיֵא לֵיהּ**, והרי גם בזה יש להקשות שאין זה דומה לפקדון שכופר בעיקר חיובו, וכפי שאכן הקשה אביי.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לְךָ** רב ששת, אכן אף בגזל צריך כפירת ממון, ומכל מקום אפשר לפרש ׳גזל׳ כרב חסדא, כי האופן של **גָּזֵל** הנזכר לגבי קרבן שבועה הוא **דְּנָזְלֵיהּ** – שבתחילה אמר בעל הבית לשכירו ״יש לך בידי ואיני נותן לך״, **וַהֲדַר כָּפְרֵיהּ** – וחזר וכפר בחיובו לגמרי כשבאו לבית דין, ואמר שכבר שילם ונשבע על כך, וכפירה זו היא בדומה לכפירה של פקדון, ועל שבועה זו מתחייב בקרבן. אך הטענה שמחמתה הוא נקרא ׳גזלן׳, היא טענתו הראשונה.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי**, **אֲפִילּוּ בְּעוֹשֶׁק נַמִּי** יכול רב ששת לבאר כך, ולומר שבתחילה אמר בעל הבית לשכירו ״לך ושוב״ וזהו עושק, ואמנם אין בו כפירת ממון, אלא **דְּהַדַּר** – חזר בעל הבית מטענתו כשבאו לבית דין, **וְכָפְרֵיהּ** – כפר וטען שכבר שילם, ונשבע על כך לשקר, בדומה לפקדון. וחוזרת הקושיא מדוע בעושק לא הסכים רב ששת לפירושו של רב חסדא, ובגזל הסכים עמו.

מתרצת הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי כך נראה עתה בעיניך, שיש לדמות את הדברים, והלא **בְּשִׁלְמָא הָתָם** – מובן הדבר לגבי גזל, שצריך לבאר שבתחילה בעל הבית הודה שהוא חייב וסירב לשלם, ולבסוף כפר בעצם החוב, שהרי **כְּתִיב** בתחילת הפסוק ״וכחש בעמיתו״, ובהמשך כתוב ״**אוֹ בְגָזֵל**״, והיינו שהכחשה זו יכולה להיות בכמה סוגי ממונות, ואחד מהם הוא שכפירתו היתה בממון שהוא כבר ״גזול״, **מִכְּלָל דְּאוֹדֵי לֵיהּ מֵעִיקָּרָא** – משמע שמדובר באופן שהודה לו בתחילה שהוא שלו ובכוונתו לגוזלו, ובאותו ממון ״גזול״ הוסיף אחר כך ו׳כחש בעמיתו׳ לומר שאינו חייב כלל, והיינו כביאורו של רב חסדא שבגזל עצמו אין כפירת ממון, ולכן לא נחלק רב ששת בזה. **אֶבָל גַּבֵּי עוֹשֶׁק**, **מִי כְּתִיב** לשון ״**אוֹ בְּעוֹשֶׁק**״, שמשמעותה שאותו ממון שעליו נאמר ״וכחש בעמיתו׳ נעשה בו בתחילה עושק ועתה הכחשה, והרי לא כך כתוב, אלא ״**אוֹ עָשַׁק** **כְּתִיב**, ומשמע שֶׁעל ידי ההכחשה עצמה **עָשָׁקוֹ כְּבָר**, כלומר, העושק נעשה על ידי הכחשה, ולא היתה טענת עושק בפני עצמה שקדמה לטענת ההכחשה, ולכן ביאר רב ששת שיש לפרש שטענת עושק עצמה יש בה כפירת ממון, ולא כדברי רב חסדא.

הגמרא מביאה ביאור אחר מה הם עושק וגזל: **רָבָא אָמַר**, **זֶה הוּא עוֹשֶׁק וְזֶהוּ גָּזֵל**, כלומר עושק וגזל הם דבר אחד ואין חילוק ביניהם, **וְלָמָּה חֹלְקָן הַכָּתוּב** לשני איסורים שונים, כדי להחמיר על הגוזל ועל העושק **לַעֲבוֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לַאוִין**:

משנה

המשנה מבארת באיזה אופנים של שכירות נאסרה הלנת שכר: **אֶחָד שָׂכַר** פעולת **אָדָם**, **וְאֶחָד שָׂכַר** פעולת **בְּהֵמָה** המשתלם לבעליה, **וְאֶחָד שָׂכַר** שכירות **כֵּלִים**, בכל אלו אם מעכב השוכר את התשלום **יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם** איסור של ״**בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ**״ אם הסתיימה השכירות ביום, **וְכֵן יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם** ״**לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר**״, אם הסתיימה השכירות בלילה, ועובר גם משום כל שאר האזהרות שנאמרו בענין שכר שכיר.

אומרת המשנה: **אֵימָתַי** עובר בעל הבית איסור, **בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ** השכיר שישלם לו, אך כל זמן שלא **תְּבָעוֹ**, **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו**.

אופן נוסף שבעל הבית פטור: **הַמְּחָהוּ** – בעל הבית שהעביר את האחריות לתשלום השכר לידי אחר, וכגון שהיה הפועל צריך פירות ואמר לו שיקבלם **אֵצֶל הַחֲנָנִי**, ובעל הבית ישלם לחנוני, **אוֹ** שהמחהו **אֵצֶל שׁוּלְחָנֵי** [–אדם המחליף מעות], מעתה בעל הבית **אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו**, גם אם החנוני או השולחני יתעכבו מלתת לו את שכרו.

המשנה מבארת מה הדין כשיש הכחשה בין בעל הבית לפועל, האם כבר קיבל את שכרו: **שָׂכִיר** הטוען שבעל הבית לא שילם לו, וטוען כן **בְּתוֹךְ זְמָנוֹ** – זמן תשלום שכרו, ובעל הבית טוען ששילם, **נִשְׁבָּע** השכיר על טענתו, **וְנוֹטֵל** את שכרו. אולם אם כבר **עָבַר זְמָנוֹ**, ואם אכן לא שילם לו בעל הבית עבר באיסור, **אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל**, אלא בעל הבית פטור. ואף לאחר זמנו, **אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁתְּבָעוֹ** השכיר גם קודם שעבר הזמן (**בִּזְמָנוֹ**), **הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל**, אף שעתה כשבאה התביעה לפני בית דין כבר עבר זמנו, והגמרא (קיב:) תבאר את הטעם בדינים אלו.

דין נוסף: המעכב את שכרו של **גַּר תּוֹשָׁב** – גוי שקיבל על עצמו רק שלא לעבוד עבודה זרה, אך הוא עובר שאר עבירות, **יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם** ״**בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ**״ שנאמר בשכיר לילה, **וְאוּלָם אֵין בּוֹ מִשּׁוּם** האיסור של ״**לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר**״ שנאמר בענין שכיר יום, וטעם החילוק יבואר בגמרא:

גמרא

הגמרא מבררת מיהו התנא ששנה את משנתינו. **שׁוֹאֶלֶת הגמרא: מַנִּי מַתְנִיתִין** – מיהו התנא ששנה את משנתינו, וסובר ששכר אדם, בהמה וכלים התרבו לכל האזהרות שהזהירה התורה בשכר שכיר, וגר תושב התרבה רק לאיסורים שנאמרו בשכיר לילה. והרי לכאורה אין זה **לֹא תַּנָּא קַמָּא** של הברייתא המובאת להלן, שדרשה את הפסוק דְּנכתב בו ״**מֵאִתָּךְ**״, **וְגם לֹא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה** באותה ברייתא, החולק על תנא קמא.

מבארת הגמרא את השאלה: **מַאי הִיא** – היכן נחלקו תנא קמא ורבי יוסי ברבי יהודה, **דְּתַנְיָא**, שנינו בברייתא,

נאמר בפסוק בפרשת שכיר לילה (דברים כד יד) 'לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ', ויש לדרוש, שרק בשכיר 'מֵאַחֶיךָ' נאמר איסור זה, פָּרַט לָאֲחֵרִים, שמותר להלין שכרו של פועל גוי. 'גֵּרְךָ' האמור בפסוק זֶה גֵּר צֶדֶק, שקיבל על עצמו את כל המצוות ונכנס לכלל ישראל. 'בִּשְׁעָרֶיךָ' האמור בפסוק זֶה 'אוֹכֵל נְבֵלוֹת', כלומר גר תושב שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה, ועובר על שאר האיסורים, כאכילת נבלות, שנאמרה לגביו בפרשה אחרת לשון 'שעריך', שנאמר (דברים יד כא) 'לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ'.

ממשיכה הברייתא לדרוש פסוק זה: אֵין לִי ללמוד מהפסוק איסור הלנת שכר אֶלָּא בְּשָׂכַר פעולת אָדָם, מְנַיִן לְרִבּוֹת אף את המעבד מלשלם דמי שכירות בְּהֵמָה וּשכירות כֵּלִים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'בְּאַרְצְךָ', לרבות כָּל דבר שֶׁנמצא בָּאָרֶץ, ואף בהמה וכלים.

הברייתא מביאה מחלוקת תנאים באלו איסורים עוברים בכל אחד מאופנים אלו. ממשיכה הברייתא: וְעל פּוּלָן – שכר ישראל, גר צדק וגר תושב, וכן על שכר בהמה וכלים, עוֹבְרִים בְּכָל הַשָּׁמוֹת – האיסורים הַלָּלוּ. מִכָּאן אָמְרוּ – מכך שבפסוק זה שבספר דברים בפרשת שכיר לילה נדרשו איסורים אלו של שכר בהמה וכלים, וגר תושב, יש ללמוד שאף האיסורים שנאמרו בספר ויקרא בפרשת שכיר יום שייכים בדברים אלו, ולכן אֶחָד שָׂכַר אָדָם, וְאֶחָד שָׂכַר בְּהֵמָה, וְאֶחָד שָׂכַר כֵּלִים, יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם איסור של 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ' וכן איסור 'לא תעשק' ו'לא תבא עליו השמש' האמורים בספר דברים (כד יד–טו), וכמו כן יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם 'לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר' ואיסור 'לא תעשק' ו'לא תגזול' האמורים בספר ויקרא (ויקרא יט יג) בענין שכיר יום. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה חולק וְאוֹמֵר, גֵּר תּוֹשָׁב, יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ', וכן שאר האיסורים שנאמרו בספר דברים לגבי שכיר לילה, וְאולם אֵין בּוֹ מִשּׁוּם 'לֹא תָלִין', ולא את שאר האיסורים שנאמרו בספר ויקרא לגבי שכיר יום. ובשכר בְּהֵמָה וְכֵלִים מיקל רבי יוסי ברבי יהודה יותר, ואומר שאֵין המעבדם עובר בָּהֶן אֶלָּא מִשּׁוּם 'לֹא תַעֲשֹׁק' בְּלִבָּד, ולא משום איסורים אחרים.

מסיימת הגמרא את שאלתה: מַנִּי – כדעת מי נשנתה משנתינו, אִי תַּנָּא קַמָּא של ברייתא זו דְּדורשת את הפסוק 'מֵאַחֶיךָ', קָשְׁיָא דין גֵּר תּוֹשָׁב, שהרי לדבריו עוברים בגר תושב על כל האיסורים, ואילו במשנתינו מבואר שעוברים בו רק משום 'ביומו תתן שכרו'. וְאִי משנתינו כְּרַבִּי יוֹסֵי, קָשְׁיָא דין בְּהֵמָה וְכֵלִים, שלרבי יוסי עוברים בהם רק משום 'לא תעשק', ואילו במשנתינו מבואר שעוברים בהם על כל האיסורים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, הַאי תַּנָּא של משנתינו, תָּנָא דְּבֵי [בית מדרשו של] רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הוּא, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָחָד שָׂכַר אָדָם, וְאֶחָד שָׂכַר בְּהֵמָה, וְאֶחָד שָׂכַר כֵּלִים, יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ' וּמִשּׁוּם 'לֹא תָלִין'. גֵּר תּוֹשָׁב יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ' וְאֵין בּוֹ מִשּׁוּם 'עַל תָּלִין', והיינו כמבואר במשנתינו.

עד כאן התבארו שלש שיטות בדיני הלנת שכר בגר תושב ובשכר בהמה וכלים. א. לתנא קמא של הברייתא, בין בגר תושב ובין בשכר בהמה וכלים נאמרו כל האיסורים, ובשכיר יום יעבור על האיסורים שנאמרו בו, ובשכיר לילה על האיסורים שנאמרו בו. ב. לרבי יוסי ברבי יהודה, בגר תושב נאמר רק האיסורים שבספר דברים לגבי שכיר לילה ['ביומו תתן שכרו', 'לא תעשק' ו'לא תבא עליו השמש'], ובבהמה ובכלים נאמר רק הלאו 'לא תעשק' האמור שם, ובכל אלו בשכירות יום אינו עובר כלל. ג. משנתינו וכן תנא דבי רבי ישמעאל סוברים בגר תושב כרבי יוסי ברבי יהודה, ובבהמה וכלים כתנא קמא, וזו היא דעת התנא של משנתינו. והגמרא מבארת עתה מהיכן דורש כל תנא את דיניו.

הגמרא מבארת את טעמיהם של התנאים שבברייתא. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּתָנָא קַמָּא של הברייתא דְּ'מֵאַחֶיךָ', הסובר שבכל אופני השכירות נוהגים כל האיסורים. מבארת הגמרא: נָמֵר – הוא למד את דינם של שכיר יום ושכיר לילה זה מזה בגזירה שוה 'שָׂכִיר' 'שָׂכִיר', שבשניהם נכתבה תיבה זו, ולכן בכל אופני השכירות יעבור על כל מה שנאמר בשתי הפרשיות. מסיימת הגמרא: וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, לֹא נָמֵר 'שָׂכִיר שָׂכִיר', וכיון שדיני גר תושב ושכר בהמה וכלים נדרשים מהפסוק שבספר דברים, לכן אינו עובר באופנים אלו על האיסורים שנאמרו בספר ויקרא.

מקשה הגמרא על רבי יוסי: נִהי – הגם דְּלֹא נָמֵר 'שָׂכִיר שָׂכִיר', ולכן באופנים שהתרבו מהפסוק שבספר דברים אין עוברים על האיסורים שבספר ויקרא, מכל מקום יש לחייב בזה משום כל האיסורים שנאמרו בספר דברים, ואם כן לגבי בְּהֵמָה וְכֵלִים, מִשּׁוּם 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ' האמור שם נַמִּי נִיחַיֵּב, וכמו שבגר תושב נאמר איסור זה, ומדוע הוא מחייב בבהמה וכלים רק משום 'לא תעשוק'. מתרצת הגמרא: תָּנֵי רַבִּי חֲנַנְיָא, אָמַר קְרָא בפסוק שבספר דברים, 'וְלֹא תִבְאָ עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא', ויש לדרוש שאיסור זה נאמר רק בִּמי שֶׁהֵן בָּאִין לִידֵי עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת, כלומר בשכירות אדם, ששייכת בו עניות ועשירות, יָצְאוּ מכלל זה בְּהֵמָה וְכֵלִים, שֶׁאֵינָן בָּאִין לִידֵי עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת, ולכן אף שמרבים בהמה וכלים מהפסוק 'לא תעשוק', מכל מקום לא נאמרו בהם שאר האיסורים שבפרשה זו.

שואלת הגמרא: וְתִנָּא קָמָא, שאינו ממעט מפסוק זה בהמה וכלים, הַאי 'כִּי עָנִי הוּא' מַאי עָבֵיד לֵיהּ – כיצד הוא דורשו. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי – פסוק זה בא ללמד שאם אין לבעל הבית די מעות לשלם לכל שכיריו, יש לְהַקְדִּים תשלום לפועל עָנִי לִפְנֵי תשלום לְעָשִׁיר.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, הממעט מהפסוק 'כי עני הוא' בהמה וכלים, מהיכן הוא לומד שיש להקדים פועל עני לעשיר. משיבה הגמרא: הַהוּא – דין זה, מִ'לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן נַפְקָא [–הוא למד], שהרי גם עשיר אסור לעשוק, ומכך שהזכירה התורה דווקא את העני יש ללמוד שהוא קודם לעשיר.

שואלת הגמרא: וְתִנָּא קָמָא, מה הוא דורש מ'לא תעשק שכיר עני ואביון', והרי הקדמת העני כבר נדרשה מ'כי עני הוא'. משיבה הגמרא: שני הפסוקים נצרכים, חַד – הפסוק 'כי עני הוא' מלמד שיש לְהַקְדִּים עָנִי לְעָשִׁיר, וְחַד – הפסוק 'לא תעשק שכיר עני ואביון' מלמד שצריך לְהַקְדִּים עָנִי לְאֶבְיוֹן – שהוא עני ביותר וחסר כל, התאב ונצרך לכל דבר, שהרי הקדים הפסוק את העני לאביון. מבארת הגמרא את הצורך בשני הלימודים: וְצָרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן – שאם היתה התורה משמיעה לנו רק שעני קודם לְאֶבְיוֹן, היינו סוברים שזהו מִשּׁוּם דְּהאביון לֹא כָּסֵיף לְמִתְבְּעֵיהּ – אינו מתבייש לתבוע את שכרו, שמחמת רוב דוחקו ועניותו הוא נצרך תמיד לבריות והורגל בבושת, ולכן יש להקדים את העני, שלא הורגל בכך ויתבייש לתבוע את שכרו אם לא יקבלו עתה, אֲבָל כשהשני הוא עָשִׁיר, דִּגם העשיר כָּסֵיף לְמִתְבְּעֵיהּ, אֵימָא לֹא יקדם העני לעשיר, לכן פירשה התורה שעני קודם אף לעשיר. וְכן להיפך, אִי אַשְׁמְעִינַן שעני קודם לְעָשִׁיר, היינו סוברים שזהו מִשּׁוּם דְּהעשיר לֹא צָרִיךְ לֵיהּ – לכסף כל כך, ולכן העני קודם לו, אֲבָל כשהשני הוא אֶבְיוֹן, דְּצָרִיךְ לֵיהּ, אֵימָא לֹא יקדם העני לאביון, אלא האביון קודם, צְרִיכָא – הוצרכה התורה להשמיע שעני קודם גם לעשיר וגם לאביון.

הגמרא מבארת עתה את טעם התנא של משנתינו. שואלת הגמרא: וְתַנָּא דִּידָן – של משנתינו, הסובר שבבהמה וכלים עובר על הכל, ובגר תושב עובר רק על האיסורים שנאמרו בשכיר לילה, קשה לשיטתו מַה נַפְשָׁךְ, אִי יָלִיף – אם הוא דורש את הגזירה שוה של 'שָׂכִיר שָׂכִיר', ומחמתה הוא סובר שאף בהמה וכלים שנדרשו מהפסוק שבספר דברים, עוברים עליהם משום האיסורים שבספר ויקרא, וכדעת תנא קמא שבברייתא, אם כן אֲפִילּוּ בגֵּר תּוֹשָׁב נַמִּי נאמר שעוברים בו על כל האיסורים, וכמו בבהמה וכלים, ומדוע סובר התנא שעובר רק משום 'ביומו תתן שכרו'. וְאִי לֹא יָלִיף 'שָׂכִיר שָׂכִיר', ומחמת כן בגר תושב הנדרש מספר דברים אין עוברים על האיסורים שבספר ויקרא, וכדעת רבי יוסי שבברייתא, אם כן בְּהֵמָה וְכֵלִים מְנָא לֵיהּ – מנין לו שעובר על כל האיסורים.

המשך בעמוד צא

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** התנא של משנתינו **לֹא יָלִיף** ׳**שָׁכִיר שָׁכִיר**׳, ולכן בגר תושב אינו עובר על האיסורים שבספר ויקרא, **וְשַׁאנִי הָתָם** – לגבי בהמה וכלים, שעובר בכל האיסורים אף ללא גזירה שוה, משום **דְּאָמַר קְרָא** ׳**וְלֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר**׳, והתיבה ׳אתך׳ מיותרת לכאורה, ויש לדרוש ממנה שכָּל **שֶׁפְּעֻלָּתוֹ** [–מתן שכרו] **אִתְּךָ** ועליך לשלם לו, הוא בכלל איסור זה, ואף בהמה וכלים.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי, אֲפִילּוּ גֵּר תּוֹשָׁב נַמִּי** יתרבה מ׳אתך׳ להיות בכלל האיסור, ומדוע סובר התנא במשנתינו שבגר תושב לא נאמרו כל האיסורים. מתרצת הגמרא: **אָמַר קְרָא** בפסוק שבספר ויקרא ׳**לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ**׳, ומשמעות לשון ׳**רֵעֲךָ**׳ היא שדווקא אם הפועל הוא ישראל כמותך נאמר בו איסור זה, **וְלֹא** כשהוא **גֵּר תּוֹשָׁב.**

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי, אֲפִילּוּ בְּהֵמָה וְכֵלִים נַמִּי** יתמעטו מ׳רעך׳. מתרצת הגמרא: **הָא כְּתִיב** ׳**אִתְּךָ**׳, לרבות בהמה וכלים.

שואלת הגמרא: **מָה רָאִיתָ** – מדוע העדיף התנא **לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְכֵלִים** מ׳אתך׳, **וְלִהְוֵצִיא** – למעט **גֵּר תּוֹשָׁב** מ׳רעך׳, ולא בהיפך, למעט בהמה וכלים ולרבות גר תושב. משיבה הגמרא: **מְסַתַּבְרָא דִּבְהֵמָה וְכֵלִים הָוֶה לֵיהּ** [–היה לו] **לְרַבּוֹת** מ׳אתך׳ ולא למעטם מ׳רעך׳, **שֶׁכֵּן** אף שאינם ׳רעך׳ ממש, מכל מקום **יֶשְׁנָן בִּכְלַל** ׳**מָמוֹן רֵעֲךָ**׳, **וְהָרֵי הֵם** קרובים להיכלל בלשון ׳רעך׳, מה שאין כן **גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁאֵינוֹ** אפילו **בִּכְלַל מָמוֹן רֵעֲךָ**, ומסתבר שבא הכתוב למעטו.

הגמרא מבארת כיצד התנאים שבברייתא ידרשו את הפסוקים ׳אתך׳ ו׳רעך׳. **שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וְתַנָּא קַמָּא** של הברייתא **דְּ׳מֵאַחֶיךָ׳,** הלומד בגזירה שוה שכל אופני השכירות כלולים באזהרות שבספר ויקרא, **הַאי** ׳**רֵעֲךָ**׳ **מַאי עָבְדֵי לֵיהּ**, והרי מלשון זו משמע שיש למעט גר תושב. משיבה הגמרא: **הַהוּא** – תיבת ׳רעך׳ **מְיַעֵט לֵיהּ לְהַדְרָשָׁא** בברייתא, שאיסור הלנת שכר נאמר רק ב׳**רֵעֲךָ**׳, **וְלֹא בְּעַמְּלֵכִי** – עובד כוכבים.

מקשה הגמרא: והרי **עַמְּלֵכִי** מלשון ׳**מֵאָחִיךָ**׳ שנאמרה בספר דברים **נַפְקָא** – התמעט, כמבואר בדברי תנא קמא שבברייתא, ויש ללמוד בגזירה שוה שהוא ממועט אף מהאיסורים שבספר ויקרא, ומדוע יש צורך בפסוק ׳רעך׳. מתרצת הגמרא: יש צורך בשני הפסוקים, **חַד לְמִשְׁרָא עוֹשְׁקוֹ** – אחד ללמד שמותר לעשוק את שכרו, **וְחַד לְמִשְׁרָא גְּזֵילוֹ** – ואחד גזילה בידים ממש.

מבארת הגמרא: **וּצְרִיכֵי** שני הלימודים, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** רק **שְׁגֵזֵלוֹ** מותר, היינו סוברים שזהו **מִשּׁוּם דְּאִפשר שהגוי לֹא טָרַח בֵּיהּ,** אלא ירש את הממון, **אֲבָל עוֹשְׁקוֹ דְּטָרַח בֵּיהּ** – שעבד אצלו, ומעבד את שכרו, **אֵימָא לֹא** התירה התורה לעושקו. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן שֶׁעוֹשְׁקוֹ** מותר, היינו סוברים שהקילה בזה התורה **מִשּׁוּם דְּלֹא אָתָא לִידֵיהּ** – עדיין לא בא הממון ליד הגוי, **אֲבָל גְּזֵילוֹ, דְּאָתָא לִידֵיהּ, אֵימָא לֹא** התירה התורה, **צְרִיכָא.**

הגמרא ממשיכה לבאר את דעות התנאים. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שבהמה וכלים נדרשים רק לגבי פרשת שכיר לילה שבספר דברים, ולא לגבי פרשת שכיר לילה שבספר ויקרא, **הַאי** ׳**לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר**׳ שבספר ויקרא, שהתנא של משנתינו מרבה ממנו שכר בהמה וכלים, **מַאי עָבְדֵי לֵיהּ.** משיבה הגמרא: **מִיבָּעְיָא לֵיהּ לְכִדְרַב אַסִּי, דְּאָמַר רַב אַסִּי, אֲפִילּוּ אם לֹא שְׂכָרוֹ** לפועל **אֶלָּא כדי לְכַצּוֹר לוֹ אֶשְׁכּוֹל אֶחָד שֶׁל עֲנָבִים,** שזו שכירות מועטת, לשעות בלבד, ולא שכירות יום או לילה שלמים, אם איחר את שכרו **עוֹבֵר עליו מִשּׁוּם** ׳**לֹא תָלִין**׳.

שואלת הגמרא: **וְאִידָךְ** – התנא של משנתינו, שלומד מפסוק זה לרבות בהמה וכלים, מהיכן הוא לומד איסור הלנת שכר בשכיר שעות. משיבה הגמרא: **מ׳וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ׳ נַפְקָא,** שמשמע שיש איסור בכל **דָּבָר** הגורם שהשכיר **מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עָלָיו,** ואף שכירות מועטת בכלל.